

ΤΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΛΛΑΓΗ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΟΓΙΑΤΖΗ
ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΟΥ 3ου ΓΕΛ ΥΜΗΤΤΟΥ

Η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για τα
θρησκευτικά σύμβολα στο σχολείο και το μάθημα των Θρησκευτικών

Η πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ για το θέμα της ανάρτησης του Εσταυρωμένου στις σχολικές αίθουσες της Ιταλίας¹ περιέχει ορισμένα πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία που αφορούν το μάθημα των Θρησκευτικών και τη διδασκαλία του στο σχολείο. Όπως είναι γνωστό, τα τελευταία χρόνια **ορισμένοι κύκλοι θεολόγων, προσκείμενοι σε κοσμικές και εκκλησιαστικές εξουσίες, ανέλαβαν το έργο της επιβολής των αρχών του κοσμικού-λαϊκού κράτους στην ελληνική κοινωνία, συντασσόμενοι με τους γνωστούς «εκσυγχρονιστικούς» κύκλους της αριστεράς και της δεξιάς**, οι οποίοι σταθερά από δεκαετίες επιδιώκουν την περιθωριοποίηση της Εκκλησίας από τη δημόσια ζωή της χώρας. Σύμφωνα με τους κύκλους αυτούς σε ένα σύγχρονο ουδετερόθρησκο και πολυπολιτισμικό κράτος η θρησκεία είναι ιδιωτική υπόθεση, η δε θρησκευτική διδασκαλία στο σχολείο έχει θέση, στο μέτρο που είναι ουδέτερη, διαθρησκευτική και υπηρετεί πολιτικούς στόχους, όπως είναι η διαπολιτισμική εκπαίδευση και η πολιτική αγωγή με περιεχόμενο την προώθηση ορισμένων κοινωνικών και ηθικών αξιών. Κάθε άλλου είδους θρησκευτική «ομολογιακή», όπως τη χαρακτηρίζουν, αγωγή θα πρέπει να εξοβελιστεί από το δημόσιο σχολείο². Η επιδίωξη των κύκλων αυτών είναι η ολοκληρωτική εξαφάνιση

¹ ΕΔΔΑ, αποφ. 18-3-2011 για τη υποθ. *Lautsi and others v. Italy (application no. 30814/06)*, στην ιστοσελίδα. www.echr.coe.int/echr/en/hudoc.

² Χαρακτηριστικό παράδειγμα της συμπίεσης αυτής αριστερών και νεοφιλελεύθερων αθεϊστών είναι η ολοκληρωμένη πρόταση που κατέθεσε η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) για τη ρύθμιση των σχέσεων Κράτους-Εκκλησίας. Η πρόταση αυτή αποτέλεσε, σχεδόν αυτούσια, τη βάση τριών προτάσεων νόμου, που κατατέθηκαν στη Βουλή από τους βουλευτές Σ. Μάνο και Α. Ανδριανόπουλο και τα κόμματα Σύριζα και ΚΚΕ και συζητήθηκαν στις 30/3/2006, όταν και απορρίφθηκαν από την πλειοψηφία. Στις εισηγητικές εκθέσεις των προτάσεων προβλέπεται «η σταδιακή μετατροπή του μαθήματος των Θρησκευτικών, όπως διδάσκεται σήμερα στη Δημοτική και Μέση Εκπαίδευση, από ομολογιακό σε θρησκευσιολογικό». Πιο συγκεκριμένα το άρθρο 6 των προτάσεων νόμου προβλέπει τα εξής:

1. «Στον ν. 1566/1985 «Δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις» (Α' 167) επέρχονται οι ακόλουθες τροποποιήσεις:»

του ορθόδοξου χριστιανικού μαθήματος από το σχολείο, αφού θεωρούν τον Χριστιανισμό και την Ορθοδοξία, ως ένα βασικό εμπόδιο για την επιβολή της «εκσυγχρονιστικής» ατζέντας τους³. Η θέση που επεφύλασσε στα Θρησκευτικά το Νέο Λύκειο της κ. Διαμαντοπούλου επιβεβαιώνει τη διαπίστωση αυτή.

Στο πλαίσιο αυτό η απόφαση της ολομέλειας του ΕΔΔΑ (18-3-2011) ξεκαθαρίζει τα πράγματα απορρίπτοντας αυτήν ακριβώς την αθεϊστική-κοσμική ιδεολογική θεώρηση, την οποία είχε αποδεχθεί η πρώτη απόφαση του τμήματος του δικαστηρίου (3-11-2009)⁴. Την απόφαση αυτή, που αποδεχόταν την έγκληση αγνωστικιστών Ιταλών γονέων και διέτασσε την αποκαθήλωση των Εσταυρωμένων από τις σχολικές αίθουσες χαιρέτισαν και προέβαλαν οι ίδιοι κύκλοι θεολόγων, με άρθρα και δημόσιες παρεμβάσεις, προτείνοντας μάλιστα ως εναλλακτική λύση αντί της καθαιρέσεως των εικόνων την ανάρτηση στις σχολικές αίθουσες θρησκευτικών συμβόλων διαφόρων θρησκειών. Όπως είναι φυσικό οι ίδιοι μετά την απόφαση της Ολομέλειας τήρησαν αιδήμονα σιγή, ενώ οι γνωστοί πολιτικοί κύκλοι συνεχίζουν να ζητούν την καθαίρεση των εικόνων από τις σχολικές αίθουσες, την κατάργηση της προσευχής και τη μετατροπή του ΜτΘ σε θρησκευσιολογικό.

Το ΕΔΔΑ, λοιπόν, δεν δέχτηκε ότι υπήρξε στην προκείμενη περίπτωση παραβίαση του άρθρου 2Α'ΠΠ της Διεθνούς Σύμβασης της Ρώμης (4-11-1950) για την «Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών», δηλαδή του δικαιώματος των γονέων να εκπαιδεύουν τα παιδιά τους

α. Από το εδ. α' της παραγράφου 1 του άρθρου 1 διαγράφονται οι λέξεις «και τα γνήσια στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης».

β. Από το εδ. β' της παραγράφου 2 του άρθρου 6 διαγράφονται οι λέξεις «του ορθόδοξου χριστιανικού ήθους».

2. Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργού Παιδείας επανακαθορίζεται το αναλυτικό πρόγραμμα του μαθήματος των θρησκευτικών, έτσι όπως αυτό διδάσκεται στην στοιχειώδη και την μέση εκπαίδευση, ώστε η διδασκαλία του να παύσει να έχει ομολογιακό χαρακτήρα και η ύλη του να περιλάβει εισαγωγή στην ιστορία, την κοινωνιολογία και την δογματική όλων των θρησκειών. Ειδικά στο λύκειο, το μάθημα των θρησκευτικών μετονομάζεται σε θρησκευσιολογία». Φυσικά, ούτε στο κείμενο της πρότασης ούτε στη συζήτηση στη Βουλή έγινε λόγος για υποχρεωτικό θρησκευσιολογικό μάθημα.

³ Σχετικά ο Στέφανος Μάνος στην τοποθέτησή του κατά τη συζήτηση της πρότασης Νόμου στη Βουλή επισήμανε, *Πρακτικά Βουλής, 1α' περίοδος Σύνοδος β' συνεδρίαση Π1Δ'*, Πέμπτη 30 Μαρτίου 2006, 5564: «Βασικό χαρακτηριστικό της ελευθερίας, κύριοι συνάδελφοι, είναι η ανεκτικότητα για το διαφορετικό, για το άλλο. **Τέτοια ανεκτικότητα για το διαφορετικό από τη φύση της δεν μπορεί να επιδείξει η Εκκλησία, όχι μόνο η δική μας αλλά και οποιαδήποτε άλλη θρησκευτική οργάνωση.** Διότι είναι αδύνατο να συνυπάρξουν το δόγμα με την ανεκτικότητα. Όλες οι θρησκείες στηρίζονται στο δόγμα. Το δόγμα δεν μπορεί να είναι ανεκτικό».

⁴ ΕΔΔΑ 2^ο Τμήμα, αποφ. 3-11-2009 για τη υποθ. *Lautsi and others v. Italy (application no. 30814/06)*, στην ιστοσελίδα. www.echr.coe.int/echr/en/hudoc.

σύμφωνα με τις δικές τους θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις. Ορισμένα σημεία από το σκεπτικό της απόφασης, που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρατίθενται στη συνέχεια:

1. Η ιταλική κυβέρνηση επισήμανε στις παρατηρήσεις της ενώπιον του δικαστηρίου ότι η «παρουσία των εσταυρωμένων στις σχολικές τάξεις των δημοσίων σχολείων είναι αποτέλεσμα της ιστορικής εξέλιξης της Ιταλίας, γεγονός που τους προσδίδει όχι μόνο θρησκευτική σημασία αλλά και δηλώνει την ταυτότητα, αφού είναι συνδεδεμένοι με μια παράδοση την οποία θεωρεί σημαντικό να συνεχίσει. Πρόσθεσε ότι πέρα από το θρησκευτικό του νόημα ο Σταυρός συμβολίζει τις αρχές και τις αξίες που αποτέλεσαν τη βάση της δημοκρατίας και του Δυτικού πολιτισμού και ότι η παρουσία του στις αίθουσες δικαιολογείται από αυτό τον λόγο. Το δικαστήριο στο θέμα αυτό παρατηρεί ότι «η συνέχιση ή μη μιας παράδοσης εμπίπτει στην διακριτική ευχέρεια του κάθε κράτους εφόσον αυτό σέβεται συγχρόνως τα δικαιώματα και τις ελευθερίες της συνθήκης της Ρώμης»⁵.

2. Η παρουσία του Σταυρού στις σχολικές αίθουσες παρέχει στην θρησκεία της πλειοψηφίας εξέχουσα ορατότητα στο σχολικό περιβάλλον. Αυτή η ιδιαίτερη και εξέχουσα παρουσία του Χριστιανισμού δεν παραβιάζει τα δικαιώματα των μη Χριστιανών για τους εξής λόγους:

α. Η παρουσία αυτή δεν συνδέεται με την υποχρεωτική διδασκαλία του Χριστιανισμού σε όσους δεν το επιθυμούν.

β. Το θρησκευτικό περιβάλλον του σχολείου είναι παράλληλα ανοιχτό και στις άλλες θρησκείες. Δεν απαγορεύεται η ισλαμική μαντήλα ή να φέρουν οι μαθητές άλλα σύμβολα με θρησκευτικό περιεχόμενο. Η αρχή και το τέλος του Ραμαζανίου είναι σχολικές αργίες και προαιρετική θρησκευτική διδασκαλία προβλέπεται για όλα τα αναγνωρισμένα θρησκευτικά δόγματα⁶.

Ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις υπάρχουν και στα ιδιαίτερα σκεπτικά των δικαστών που συμφώνησαν να απορρίψουν την έγκληση. Η Ιρλανδή δικαστής Ann Power παρατηρεί ότι: «Η ουδετερότητα του κράτους απέναντι στις θρησκευτικές πεποιθήσεις δεν εξασφαλίζεται με την επιβολή της ιδεολογίας του λαϊκού κράτους. Η αποδοχή των επιχειρημάτων των εγκαλούντων θα σήμαινε ακριβώς την επιβολή της αθεϊστικής ουδετερόθρησκης ιδεολογίας πάνω στις υπόλοιπες θρησκευτικές αντιλήψεις και μάλιστα στις πεποιθήσεις της πλειοψηφίας του λαού. Ο πλουραλισμός, λοιπόν, εξασφαλίζεται όχι με την απαγόρευση της προβολής των θρησκευτικών πεποιθήσεων, αλλά αντίθετα με την διευκόλυνση της έκφρασής τους στο Δημόσιο σχολείο. Έτσι επιτυγχάνεται μια πραγματικά φιλε-

⁵ ΕΔΔΑ, αποφ. 18-3-2011 για τη υποθ. *Lautsi and* , 26.

⁶ ό.π., 27-28.

λεύθερη ισορροπία και κυρίως δεν παραβιάζονται τα δικαιώματα της πλειοψηφίας των πολιτών»⁷.

Ο Μαλτέζος δικαστής Giovanni Bonello επισημαίνει ότι η αφαίρεση του Εσταυρωμένου από τις σχολικές αίθουσες θα ήταν μια «επιθετική υιοθέτηση του αγνωστικισμού ή της ιδεολογίας του λαϊκού κράτος και οπωσδήποτε καθόλου ουδέτερη.... Θα ήταν μια πράξη μισαλλοδοξίας από μέρους των αγνωστικιστών και των οπαδών του λαϊκού κράτους». Τονίζει επίσης ότι «οι γονείς της πλειοψηφίας των μαθητών έχουν τα ίδια δικαιώματα με αυτούς της μειοψηφίας. Η αποκαθήλωση του Σταυρού θα ήταν επιβολή της φιλοσοφίας των γονέων ενός μαθητή απέναντι στην αντίθετη διάθεση των υπολοίπων μαθητών, οι οποίοι επιθυμούν την ανάρτησή του, είτε ως χριστιανικού εμβλήματος, είτε ως πολιτισμικού συμβόλου»⁸.

Ιδιαίτερη αξία έχει η επισήμανση του ιταλικού Συμβουλίου Επικρατείας (Consiglio di Stato), το οποίο στην απόφασή (556/13-4-2006) με την οποία απέρριψε την προσφυγή των ιταλών γονέων, παρατηρεί: **«Είναι φανερό ότι στην Ιταλία ο Εσταυρωμένος εκφράζει συμβολικά, αλλά με τον κατάλληλο τρόπο, τη θρησκευτική προέλευση των αξιών, όπως η ανεκτικότητα, ο αμοιβαίος σεβασμός, η αξία της προσωπικότητας, η κατάφαση των δικαιωμάτων του ατόμου, ο σεβασμός της ελευθερίας του, η αυτονομία της ηθικής του συνείδησης απέναντι στην αυθεντία, η αλληλεγγύη στον συνάνθρωπο και η απόρριψη των διακρίσεων κάθε μορφής, που χαρακτηρίζουν τον ιταλικό πολιτισμό»**⁹.

Η ορθή αυτή οριοθέτηση του πλουραλισμού και της ουδετερότητας του κράτους απορρίπτει την αντίθετη πρακτική των οπαδών του λαϊκού κράτους, οι οποίοι στο όνομα δήθεν των αξιών αυτών και της προστασίας της ετερότητας, θέλουν να επιβάλουν τις δικές τους ιδεολογικές αντιλήψεις. Το ΕΔΔΑ υπερασπίζεται την ιδέα του σύγχρονου ευρωπαϊκού κράτους, επιλέγοντας τον σεβασμό στην έκφραση της προσωπικής και της συλλογικής ταυτότητας και προστατεύοντας σε απόλυτο βαθμό την ελευθερία της προσωπικότητας, αξίες που εκφράζονται με άριστο τρόπο στο ελληνικό Σύνταγμα. Κατά συνέπεια δεν ευσταθεί ο ισχυρισμός που προβάλλουν οι οπαδοί της κοσμικότητας, ότι η προτεραιότητα που δίνεται στη θρησκεία της πλειοψηφίας στην ελληνική εκπαίδευση έρχεται σε αντίθεση με τη θρησκευτική ελευθερία. Όπως χαρακτηριστικά τόνισε στην παρέμβασή της ενώπιον του δικαστηρίου η ελληνική Κυβέρνηση «η πρωτόδικη

⁷ ό.π., 41.

⁸ ό.π., 38-39.

⁹ ΕΔΔΑ, αποφ. 18-3-2011 για τη υποθ. *Lautsi and* , 9-10.

απόφαση δεν ήταν μια έκφραση του πλουραλισμού που προβάλλεται στο σύστημα της Συνθήκης της Ρώμης, αλλά μια έκφραση των αξιών ενός λαϊκού κράτους. Η επιβολή των αξιών αυτών σε όλη την Ευρώπη θα συνιστούσε την «αμερικανοποίηση» της, στο βαθμό που ένας και μοναδικός κανόνας και ένας αυστηρός χωρισμός Κράτους και Εκκλησίας θα ήταν δεσμευτικός για όλους»¹⁰.

Η απομάκρυνση των εικόνων από τις σχολικές τάξεις, η κατάργηση της προσευχής και του εκκλησιασμού και η κατάργηση του ορθόδοξου μαθήματος των Θρησκευτικών αποτελούν μόνιμα στοιχεία της ατζέντας των οπαδών του λαϊκού κράτους στην Ελλάδα και όσων συνοδοιπορούν με τις ιδέες τους. Και παρότι η χώρα μας δεν είναι λαϊκό κράτος, οι κύκλοι αυτοί προωθούν τις επιδιώξεις τους, κόντρα στο Σύνταγμα και στη βούληση της πλειοψηφίας του λαού. Μέρος της ατζέντας αυτής είναι, όπως είπαμε, και η μετατροπή του ΜτΘ σε μη-ομολογιακό –θρησκευιολογικό. Η προσπάθεια που εξελίσσεται αυτή την εποχή για την αλλαγή του χαρακτήρα του μαθήματος ξεκίνησε από την κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου. Πιο συγκεκριμένα το θέμα ανακινήθηκε από την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η οποία αμέσως μετά την ανάληψη του Υπουργείου Παιδείας από την κ. Α. Διαμαντοπούλου, σε επιστολή της προς την Υπουργό σημείωνε: «Θα θέλαμε να αναφερθούμε σε ειδικότερα ζητήματα εκπαίδευσης που χρήζουν βραχυπρόθεσμης επίλυσης. Το πρώτο αφορά στο μάθημα των Θρησκευτικών. Φρονούμε ότι επιβάλλεται η σταδιακή μετατροπή του μαθήματος, έτσι όπως αυτό διδάσκεται σήμερα στην δημοτική και την μέση εκπαίδευση, από ομολογιακό σε θρησκευιολογικό. Το ζήτημα συναρτάται με υποχρεώσεις της πολιτείας για σεβασμό των δικαιωμάτων και της συνείδησης όλων των μαθητών, ιδίως δεδομένης της αλλαγής που έχει επισυμβεί στη σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού τα τελευταία χρόνια. Τούτο άλλωστε αναδεικνύεται και από την πρόσφατη απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου σχετικά με τα θρησκευτικά σύμβολα στις αίθουσες (εννοείται η πρωτόδικη απόφαση)»¹¹. Την παρότρυνση αυτή αποδέχθηκε ευχαρίστως η Υπουργός και χάραξε τη σχετική πολιτική σε δύο άξονες.

1. Προσπάθησε να υποβαθμίσει στο σχέδιο της για το Νέο Λύκειο το μάθημα, μειώνοντας τις ώρες διδασκαλίας και μετατρέποντας το σε προαιρετικό (στο αρχικό σχέδιο στις Β' και Γ' και στο τελικό στη Γ' Λυκείου). Το σχέδιο δεν εφαρμόστηκε εξαιτίας της πτώσεως αυτής της αλήστου μνήμης κυβερνήσεως.

¹⁰ ΕΔΔΑ, αποφ. 18-3-2011 για τη υποθ. *Lautsi and* , 19.

¹¹ ΕΕΔΑ, *Επιστολή προς την Υπουργό Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων κυρία Άννα Διαμαντοπούλου*, Αθήνα, 16 Νοεμβρίου 2009, στο www.hlhr.gr.

2. Έδωσε εντολή για τη μετατροπή του μαθήματος σε θρησκευολογικό σε όλο το φάσμα της δωδεκάχρονης εκπαίδευσης. Η μεταβολή αυτή του χαρακτήρα του μαθήματος από ορθόδοξο θεολογικό σε θρησκευολογικό εξαγγέλθηκε από την ίδια σε δηλώσεις της που μεταδόθηκαν ηχογραφημένες από τα ΜΜΕ στις 4/2/11, όταν η επιτροπή εμπειρογνομόνων είχε ήδη προχωρήσει αρκετά στην εκπόνηση του Νέου Πιλοτικού Προγράμματος Σπουδών, υλοποιώντας τις οδηγίες και τις κατευθύνσεις της. Συγκεκριμένα η Υπουργός σε δημόσιο διάλογο με φοιτητές του London School of Economics, αφού απάντησε με ένα «ναι» στο ερώτημα για το χωρισμό Εκκλησίας – Πολιτείας αναφέρθηκε στη συνέχεια στο μάθημα των Θρησκευτικών λέγοντας τα εξής: «Σε ό,τι αφορά το εκπαιδευτικό σύστημα (σημ. η Υπουργός αναφέρθηκε πριν στις σχέσεις Εκκλησίας – Πολιτείας): Σε όλες τις χώρες, ή μάλλον στην πλειοψηφία των ευρωπαϊκών χωρών υπάρχει αυτό το μάθημα (ενν. των Θρησκευτικών), υπάρχει θρησκευτική εκπαίδευση αλλά φυσικά έχουν αλλάξει το περιεχόμενο (του μαθήματος) ...Αυτό είναι που πρόκειται να κάνουμε τώρα. Όταν είπα ότι εργαζόμαστε πάνω στα αναλυτικά προγράμματα όλων των μαθημάτων, αυτό εννοούσα. Πρόκειται να διδάξουμε, δεν γνωρίζω αν η λέξη είναι thriskiology - θρησκευολογία, πώς είναι η λέξη θρησκευολογία στα αγγλικά;... (σημ. γίνεται κάποια μικρή συζήτηση για να βρεθεί η αγγλική λέξη που αποδίδει ορθά τη λέξη θρησκευολογία) Αυτό που εννοώ είναι ότι πρέπει να διδάξουμε στα παιδιά όλες τις θρησκείες, πρέπει να συγκρίνουν, να μάθουν, απελευθερωμένα από εκκλησιαστικές επιρροές, και την ίδια στιγμή, επειδή είμαστε μία χώρα με ορθόδοξη όχι μόνο θρησκεία αλλά και πολιτισμό – διότι η θρησκεία έχει να κάνει και με τον πολιτισμό και την ταυτότητά μας και έτσι πρέπει να αναφερθούμε σε θέματα της εθνικής μας ιστορίας, του πολιτισμού μας κλπ – και την ίδια στιγμή να δώσουμε στους μαθητές και σπουδαστές μας τη δυνατότητα να μάθουν, να γνωρίζουν και να συγκρίνουν και εν τέλει να αποφασίσουν τι θέλουν να κάνουν στη ζωή τους. Και αυτή είναι μία από τις πιο ενδιαφέρουσες συζητήσεις που θα ξεκινήσει το Μάρτιο όταν θα παρουσιάσουμε το περιεχόμενο αυτού του νέου προγράμματος σπουδών για το μάθημα των Θρησκευτικών»¹².

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι οι άξονες του νέου θρησκευολογικού μαθήματος στις τρεις βαθμίδες της υποχρεωτικής εκπαίδευσης είναι: Νηπιαγωγείο και Δημοτικό: Ο κόσμος της θρησκείας, Γυμνάσιο: Θρησκεία και Πολιτισμός, Λύκειο: Θρησκεία, πολιτισμός και Κοινωνία (ΠΣ, 25). Ο κύριος σκοπός του μαθήματος, όπως περιγράφεται στο Πλαίσιο αρχών, είναι η παρουσίαση με ουδέτερο τρό-

¹² Η ομιλία στην ιστοσελίδα: [http://richmedia.lse.ac.uk/publicLecturesAndEvents/20110202_1830 the Role Of Education _ InGreeceRecovery.mp3](http://richmedia.lse.ac.uk/publicLecturesAndEvents/20110202_1830%20the%20Role%20Of%20Education%20In%20Greece%20Recovery.mp3).

πο διαφόρων θρησκευτικών παραδόσεων. Όλες αυτές οι παραδόσεις τίθενται η μια δίπλα στην άλλη και το διευρυμένο αυτό μάθημα «εξετάζει με ερευνητικό, κριτικό και διαλεκτικό τρόπο τη συνεισφορά κάθε θρησκευτικής παράδοσης στην ιστορία και τον πολιτισμό, αποβλέποντας στον θρησκευτικό γραμματισμό, αλλά και στην ευαισθητοποίηση και στον αναστοχασμό των μαθητών απέναντι στον δικό τους θρησκευτικό προβληματισμό» (ΠΣ,16-17). Στόχος είναι ο «θρησκευτικός γραμματισμός, ο οποίος θα πρέπει να υπηρετεί κοινωνικά προτάγματα καθολικού χαρακτήρα, όπως είναι πρώτα και κύρια ο πολιτισμικός εγκλιματισμός του μαθητή στην ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα που ζει – και όχι βέβαια ο ιδεολογικός εγκιβωτισμός του σε μεριστικές και απολυτοποιημένες ερμηνείες και στάσεις ζωής» (ΠΣ, 16). Το νέο ΠΣ του ΜτΘ θέτει ως βασικούς στόχους τη μάθηση «για τη θρησκεία» και «από τη θρησκεία»¹³. Οι στόχοι αυτοί παραπέμπουν στο βρετανικό θρησκευτιολογικό μοντέλο, ένα από τα λίγα που εφαρμόζονται στην Ευρώπη, μεταξύ της συντριπτικής πλειοψηφίας των ομολογιακών, που ακολουθούν οι περισσότερες χώρες. Στο μοντέλο αυτό διδάσκεται ένα διαθρησκειακό θρησκευτικό μάθημα με διαλογικό χαρακτήρα με έμφαση στη συγκριτική μελέτη των θρησκειών, το οποίο απευθύνεται σε όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από τη θρησκευτική τους πίστη¹⁴. Το περιεχόμενο και η δομή του μαθήματος αυτού ακολουθεί τις αρχές του θρησκευτικού πλουραλισμού. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η διαφορά του θρησκευτιολογικού από το ορθόδοξο μάθημα δεν βρίσκεται στην ποσότητα της διδασκόμενης ύλης για κάθε θρησκεία, αλλά στον τρόπο και το πνεύμα της θρησκευτικής διδασκαλίας. Στο διαθρησκειακό μάθημα δεν δίνεται προτεραιότητα στη διδασκαλία της θείας Αποκαλύψεως και του σχεδίου της θείας Οικονομίας, αλλά στην ανάλυση του θρησκευτικού φαινομένου και την παρουσίαση διδασκαλιών των μεγάλων θρησκειών για διάφορα θέματα, με στόχο οι μαθητές να διαμορφώσουν τις δικές τους προσωπικές αντιλήψεις και στάσεις. Η ορθόδοξη παράδοση διδάσκεται κυρίως ως μια ιδιαίτερη τοπική πολιτισμική και θρησκευτική παράδοση μεταξύ των άλλων μεγάλων θρησκευτικών παραδόσεων, ενώ η «ανάπτυξη της ηθικής συνείδησης» ως προσδοκώμενη επάρκεια δεν πραγματοποιεί-

¹³ Περισσότερα στοιχεία για το θέμα αυτό υπάρχουν στο κείμενο του γράφοντος: *Κριτικές παρατηρήσεις για το πλαίσιο βασικών αρχών του Νέου πιλοτικού προγράμματος σπουδών των Θρησκευτικών Δημοτικοί-Γυμνασίου*, στην ηλ.διευθ. www.petheol.gr.

¹⁴ Ο. Γριζοπούλου, *Η Θρησκευτική Εκπαίδευση (ΘΕ) και το Μάθημα των Θρησκευτικών (ΘΜ) στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (απόπειρα χαρτογράφησης με βάση στοιχεία του 2007 και 2008)*, στην ηλ. διευθ. www.pi-schools.gr/content/index.php?lesson_id=2&ep=38, Νοέμβριος 2008, 2.

ται με βάση τις χριστιανικές αρχές και αξίες, αλλά βάση κάποιο άλλο ηθικό σύστημα αναφοράς.

Η απόφαση του ΕΔΔΑ στην οποία αναφερθήκαμε θεωρούμε ότι σχετίζεται καθοριστικά με το ζήτημα της εισαγωγής της θρησκευολογίας στα ελληνικά σχολεία. Το ζήτημα αυτό καταλήγει στο εξής δίλημμα: Θέλουμε μια παιδεία ελευθερίας και σεβασμού στις προσωπικές επιλογές και στη συλλογική ταυτότητα της πλειοψηφίας ή μια παιδεία που υπακούει στις απαιτήσεις μιας μειοψηφικής στην ελληνική κοινωνία ιδεολογίας, αυτής του αθεϊστικού «εκσυγχρονισμού»; Στο δίλημμα αυτό η απάντηση βρίσκεται στην επιλογή της ελευθερίας του ατόμου και όχι της ομοιομορφίας της θρησκευοπαιδαγωγικής πολιτικής αγωγής. Ακριβώς **αυτή η υποχρεωτική επιβολή του ουδέτερου κοσμικού μοντέλου απορρίφθηκε με την πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ¹⁵**. Η απόφαση αυτή εύστοχα επισημαίνει, όπως ήδη ειπώθηκε, ότι η ανεκτικότητα και ο σεβασμός του διαφορετικού δεν επιτυγχάνονται με την απαγόρευση των θρησκευτικών συμβόλων σε δημόσιους χώρους (και στο σχολείο), στο όνομα μιας κοσμικής κρατικής ουδετερότητας, αλλά με την παροχή της δυνατότητας ελεύθερης έκφρασης και έντονης προβολής των θρησκευτικών πεποιθήσεων της πλειοψηφίας, με παράλληλο σεβασμό των πεποιθήσεων των μειοψηφιών. Αναλογικά κρινόμενος ο προσανατολισμός της ελληνικής παιδείας στην ελληνική και ορθόδοξη παράδοση, όπως ορίζει το ελληνικό Σύνταγμα, είναι απόλυτα συμβατός με την σύγχρονη ευρωπαϊκή διάσταση της παιδείας, όπως την περιγράφει και την οριοθετεί η απόφαση για τα θρησκευτικά σύμβολα.

Σε συσχετισμό με την απόφαση αυτή, θα πρέπει επίσης να τονίσουμε ότι το ελληνικό ΜτΘ δεν είναι ένα μάθημα που οργανώνεται από κάποια θρησκευτική κοινότητα, όπως παραπλανητικά κινδυνολογούν οι επικριτές του, αλλά ένας βασικός πυλώνας της ελληνικής εκπαίδευσης και παράδοσης. Με την έννοια αυτή το δικαίωμα άλλων ομολογιών να οργανώνουν θρησκευτικά μαθήματα, που άλλωστε προβλέπεται από τον εν ισχύει Νόμο 1566 για την οργάνωση και τη λειτουργία της Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης, δεν έχει καμιά σχέση με την κεντρική σημασία των ορθόδοξων Θρησκευτικών για την ίδια την ελληνική παιδεία. Η διδασκαλία τους δεν μπορεί να καταργηθεί από το ελληνικό σχολείο, χωρίς να συγχρόνως να καταργηθεί και η πρόβλεψη του Συντάγματος για καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης. Η γνωριμία των μαθητών με τον Χριστιανισμό δεν μπορεί να είναι μόνο γνωστική μελέτη ενός θρησκευτικού φαινομένου, αλλά βαθύτερη γνωστική και συναισθηματική εξοικείωση με την αδιάσπα-

¹⁵ ΕΔΔΑ αποφ. 18-3-2011 για τη υποθ. *Lautsi and others v. Italy*.

στη παράδοση που συγκροτεί την ταυτότητα των Ελλήνων. Αυτός ο προσανατολισμός της ελληνικής παιδείας δεν παραβιάζει τα δικαιώματα των αθέων ή των αλλοδόξων, γιατί ο τρόπος διδασκαλίας των μαθημάτων είναι διαλογικός, αφού σκοπός της παιδείας είναι η διάπλαση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών. Σχετικά το ΕΔΔΑ παρατηρεί σε απόφασή του ότι: «Το άρθρο 2ΑΠΠ ΕΣΔΑ δεν εμποδίζει τα κράτη από το να παρέχουν με τη διδασκαλία ή την εκπαίδευση πληροφορίες ή γνώση που άμεσα ή έμμεσα έχουν θρησκευτικό ή φιλοσοφικό χαρακτήρα. Ακόμη δεν επιτρέπει στους γονείς να αντιτίθενται στη συμπερίληψη μιας τέτοιας διδασκαλίας ή εκπαίδευσης στο σχολικό πρόγραμμα, γιατί αλλιώς όλη η θεσμοθετημένη διδασκαλία θα κινδύνευε να αποδειχθεί πρακτικά ανεφάρμοστη»¹⁶. Επίσης εκτιμά ότι: «Η δεύτερη πρόταση του αρθ.2 ΑΠΠ ΕΣΔΑ. δεν ενσωματώνει κανένα δικαίωμα των γονέων να μη διδάσκονται τα παιδιά τους θρησκεία και φιλοσοφία κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης τους».¹⁷

Από τα παραπάνω είναι φανερό ότι οι κύκλοι θεολόγων στους οποίους αναφερθήκαμε και οι οποίοι κατηγορούν συνεχώς το ορθόδοξο μάθημα ως κατηχητικό, μονοφωνικό και ξεπερασμένο θέλουν να το αντικαταστήσουν με μια νέου τύπου κοσμική κατήχηση, αφού το διαθρησκευτικό μάθημα που προτείνουν προβάλλει κι αυτό μια ιδεολογία (ή μια θρησκευτική αντίληψη) μεταξύ των πολλών. Η πρότασή τους δεν σέβεται τις αρχές τις ισοτιμίας και του πλουραλισμού, αλλά προσπαθεί να επιβάλλει υποχρεωτικά μια διδακτική μέθοδο, εντελώς ξένη με τη χριστιανική διδασκαλία. Αν η διδασκαλία του Χριστιανισμού είναι ορθόδοξη κατήχηση, η μάθηση για και από τις θρησκείες είναι κατήχηση στη βάση μιας ιδεολογίας που υπηρετεί πολιτικά αιτήματα.

Η ολοκληρωμένη διδασκαλία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης, ως ζωντανής πίστης και πρότασης ζωής, είναι το κέντρο του ΜτΘ. Κάθε άλλη διάσταση του μαθήματος, θρησκευτογνωστική, διαπολιτισμική ή διαθρησκευτική (με την έννοια του διαλόγου για την ειρηνική συνύπαρξη), παρακολουθεί τον κεντρικό πυρήνα του μαθήματος. Ιδιαίτερα απαράδεκτη είναι η αντικατάσταση των ηθικών διαστάσεων της χριστιανικής αγωγής με κάποια, δήθεν ουδέτερη θρησκευτοπαιδαγωγική ηθική, όπως συμβαίνει στο Νέο Πιλοτικό Πρόγραμμα. Η μέθοδος αυτή, που εφαρμόζεται στα αγγλικά σχολεία, βασίζεται σε σχετικιστικές θεολογικές και φιλοσοφικές προϋποθέσεις, ξένες με την ορθόδοξη παράδοση, ενώ συγχρόνως αμφισβητείται με σοβαρά επιχειρήματα ως αντιεπιστημονική. Η μέθοδος και ο τρόπος διδασκαλίας του μαθήματος, έτσι όπως στοιχειοθε-

¹⁶ ΕΔΔΑ, αποφ. για την υποθ. *Folgerø and others v. Norway*, 29-6-2007, 84c.

¹⁷ ο.π., 89.

τείται και προσφέρεται στα μαθήματα της Γενικής Παιδαγωγικής και της Διδακτικής των Θρησκευτικών, στις αποκλειστικά αρμόδιες για την κατάρτιση των καθηγητών Θεολογικές μας σχολές, δεν έχει καμιά σχέση με οποιαδήποτε λογική ενδογυματισμού ή δογματικού διαποτισμού ή με πρακτικές επιβολής συγκεκριμένων θρησκευτικών δοξασιών¹⁸. Οι διδάσκοντες το μάθημα διέπονται από το ήθος του διαλόγου και της ανοιχτής συνείδησης¹⁹. Παράλληλα, στη σχολική θρησκευτική αγωγή γίνεται διάκριση μεταξύ αφ' ενός της πίστεως και αφ' ετέρου της γνώσεως της θρησκευτικής και πολιτιστικής παραδόσεως του τόπου και του λαού μας. Το ζήτημα της πίστεως είναι προσωπική υπόθεση, απαράβιαστο και αφορά την οικειοθελή ένταξη του κάθε μαθητή στην Εκκλησία (ή σε κάποια θρησκευτική κοινότητα για τους αλλόθρησκους και ετερόδοξους). Η αγωγή μας εμπνέεται από την παράδοση της Εκκλησίας, η οποία σέβεται την ελευθερία του προσώπου και τη θεωρεί αναπόσπαστο στοιχείο της πνευματικότητας της, αποκλυνώντας τους λόγους του Αποστόλου Πέτρου: «ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν παντί ἔθνην ὁ φοβούμενος αὐτόν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτός αὐτῷ ἐστίν » (Πραξ. 10,35).

Όσοι, λοιπόν, χαρακτηρίζουν τη χριστιανική διδασκαλία ιδεολογικό διαποτισμό, κρίνουν εξ ιδίων τα αλλότρια, αφού ως μεταλλαγμένοι μαρξιστές αδυνατούν να απαλλαγούν από τις ιδεοληψίες τους. Όσοι μιλούν για κατηχητισμό και ενδογυματισμό ξεχνούν ότι η χριστιανική αγωγή από τη φύση της είναι παιδεία ελευθερίας. Δεν κατανοούν τα λόγια του Ι. Χριστού "γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς" (Ιω. 8, 32). Αρνούνται την ίδια την ουσία της θρησκείας της αγάπης, όσοι θεολόγοι ισχυρίζονται ότι δεν μπορεί το ορθόδοξο μάθημα να συμβάλλει στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, γιατί αυτή μπορεί να υπηρετηθεί μόνο από ένα διαθρησκευτικό μάθημα. Οι ίδιοι, παρότι έχουν πολλές φορές προκληθεί, δεν μπορούν να εξηγήσουν το φαινόμενο των χιλιάδων αλλόδοξων, ετερόδοξων και άθεων μαθητών που παρακολούθησαν και παρακολουθούν το «μονοφωνικό», όπως το ελεεινολογούν, σημερινό μάθημα. Δεν μπορούν επίσης να εξηγήσουν το γεγονός ότι κανείς ετερόδοξος ή αλλόδοξος δεν διαμαρτυρήθηκε τα τελευταία χρόνια για στέρηση του δικαιώματος απαλλαγής.

Συμπερασματικά, οι ιδέες των «ανανεωτών» του ΜτΘ δεν υπηρετούν τη σύγχρονη αντίληψη για τον πλουραλισμό και την ουδετερότητα του κράτους, αλλά στοχεύουν στην αντιδημοκρατική επιβολή της κοσμικότη-

¹⁸ Η. Ρεράκη, «Το μάθημα των Θρησκευτικών σήμερα», Κοινωνία (2009), τ.1, 28.

¹⁹ T. Kothmann, *Ο μορφωτικός χαρακτήρας του μαθήματος των Θρησκευτικών στη δημόσια εκπαίδευση (Ευρωπαϊκό πλαίσιο-Γερμανικό παράδειγμα)*, 19, στο <http://www.pi-schools.gr>.

τας με αποκλεισμό της θρησκευτικότητας. Η καρικατούρα του θρησκευτικού μαθήματος που προβάλλουν, ως μια παραχώρηση του κοσμικού κράτους, είναι στην πραγματικότητα επιβολή της αθεϊστικής ατζέντας στην πλειοψηφία των πολιτών. Αυτή ακριβώς την επιβολή καταδίκασε με σαφήνεια το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

16/3/2013